

Pastabos pačiam sau

Šventė

Didžioji dalis lietuvių pagrindinėmis šventėmis laiko Šv. Kalėdas ir Šv. Velykas. Taip ir turi būti. Labai gražios šventės. Tačiau lygiai tokiai pat didelei lietuvių daliai Lietuvos valstybės atkūrimo diena, Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo diena ar Valstybės (Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo) diena yra tiesiog eilinės nedarbo dienos, pastaruoju metu tapę eiliniaisiais „ilgaisiais savaitgaliais“.

Ar ne keista, kad Lietuvos miestų gatvės nusi-dažo trispalvėmis tik Lietuvos krepšinio pergalių metu? Nejaugi Sąjūdžio metais taip brangintas valstybingumas jau nebekelia džiaugsmo sielai?

Manychiau, kad vis dėlto kelia.

Tik pernelyg greitas noras „pasivyti Vakarus“ nepalieka jėgų džiaugti tikrais dalykais. Lygiai kaip ir neatrandame laiko įsigilinti į tikrąją valstybingumą įprasminančių švenčių tikslą – pagarbiai (darsyk) perskaityti Valstybės ir jos Piliečio sutartį.

Tik iš suvokimo, ką švenčiame, gali rasti ir naujos paties šventimo formos, nesusijusios vien tik su (deja) lietuviams būdingais „užstalių“, „fejerverkų“ ir panašiais ritualais. Tik iš suvokimo, kodėl yra tokia svarbi pagarba valstybingumui, gali rasti natūralus noras puoselėti tradiciją nepriklausomai nuo to, kur gyvename, bei siekis tą tradiciją perduoti naujai kartai.

Juk mūsų valstybės šventės – ne tik stiprus lietuviškojo tapatumo tvirtinimo instrumentas, ne tik tikra/natūrali atsvara globalizmui, bet ir galimybė drąsiai parodyti pasauliui, kas mus, lietuvius, džiugina. Koks stiprus mūsų ryšys tiek su istorija, tiek ir su gyva tradicija.

Tad didžiukimės ir džiaukimės tuo, jog esame lietuviai. Didžiukimės ir džiaukimės Lietuva. Didžiukimės ir džiaukimės drąsiais Lietuvos ir lietuvių darbais. Ir švėskime būtent tai.

Su liepos 6-ąja, Lietuvos valstybės diena!

Šarūnas Sakalauskas

Kitame numeryje:

- Vytautė Žilinskaitė. Humoreska.
- Vytautas Balčiūnas. Ir rojaus paukštis, ir išminties balsas.
- Donaldo Kajoko ir Viktoro Rudžiansko pokalbis.

Redaguoja **Aldona Žemaitytė** aldaze@gmail.com
Maketuoja **Jonas Kuprys**

Feliksas Vaitkus prie „Lituanicos II“.

Atlanto nugalėtojas Feliksas Vaitkus savo didįjį skrydį atliko dvejais metais vėliau už garsiuosius lakūnus Steponą Darių ir Stasį Girėną, kuriems paskirta šimtai straipsnių, išleista daug knygų ir albumų. Felikso Vaitkaus skrydis taip pat labai svarbus, tačiau lietuvių literatūroje ir aviacijos istorijoje atspindėtas kur kas blankiau. Jis buvo šeštasis lakūnas, vienas perskridęs Atlanto vandenyną ir vienintelis, kuriam pavyko tai padaryti nepalankiomis skrydžiui sąlygomis 1935 metais.

Knyga „Felikso Vaitkaus skrydis per Atlantą“ ir dokumentinis Jono Čepo ir Stasio Dargio filmas, skirtas F. Vaitkaus gimimo šimtmečiui paminėti, birželio mėnesio pabaigoje pristatyta Vytauto Didžiojo karo muziejuje Kaune. Galima sakyti, kad taip buvo pasitikta Valstybės diena ir įprasminta idėja apie Lietuvą kaip drąsią valstybę.

Feliksas Vaitkus gimė 1907 m. Jungtinėse Amerikos Valstijose. Mokėsi Čikagos universitete, vėliau Kalifornijos aviacijos mokykloje, baigė aviacijos kursus. 1931 m. įkūrė aviacijos mokyklą. 1935 m. rugsėjo 21 d., siekdamas pakartoti 1933 metų herojišką Stepono Dariaus ir Stasio Girėno skrydį per Atlantą, padedamas JAV Lietuvių Bendruomenės, jis lėktuvu „Lockheed L-5B“, pavadintu „Lithuanica II“, pakilo iš Niujorko skrydžiui per Atlantą. Netrukus „Lithuanica II“ pateko į ištisinę debesų zoną ir po 17,5 val. skrydžio sudėtingomis oro sąlygomis dėl degalų trūkumo buvo priverstas leisti Airijoje. Čikagoje gyvenantis lietuvis lakūnas Edmundas Jasiūnas surinko ir susistemino istorinę medžiagą apie F. Vaitkaus pasiruošimą transatlantiniam skrydžiui, jo viešnagę Lietuvoje, tarnybą JAV karinėse oro pajėgose ir tolesnį likimą. 1986 m. Čikagoje buvo išleistas E. Jasiūno albumas „The Second Transatlantic Flight“ („Antrasis transatlantinis skrydis“). Tai pirmasis ir išsamiausias leidinys, skirtas F. Vaitkaus skrydžiui per Atlantą.

Asta Galdikaitė

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1 psl. Šarūnas Sakalauskas. Šventė.
- 2 psl. Danutė Paulauskaitė. Eilėraščiai.
- 3 psl. Perpetua Dumšienė. Išeitis, kai nėra išeities.
- 4 psl. Stasys Goštautas. Viktoro Petravičiaus muziejus Union Pier, MI.
- 5 psl. Ilona Bučinskytė. Iš praeities į ateitį.
- 6 psl. Vida Mažrimienė. Tekstilės skrydis per Atlantą.
- 7 psl. Helmutas Šabasevičius. Baleto metraštininkės jubiliejus.
- 8 psl. Vytautas Visockas. Amžinas rūpestis.

Danutė Paulauskaitė

Trumpa autobiografija

Vilniau – benamių minčių mano sostinė,
Skersgatvį tavo nykiausią renkuosį.

Ruduo – sutiktasis ant tilto,
Vilnios pažaliavęs vanduo
Jo gergždžiantį balsą nutildo.

Šešėliai draugų – lyg vaiduokliai
Virš gyvenimo mano
Su kirais, saulėlydžiu, gotika.

Mano senos pažįstamos –
Varnos, ko rėkiat?
Stingsta pirštai ant tilto turėklų...

PASAULIO NAKTYJE kažkas juk budi
kažkas juk turi būti
protingesnis, neprarandantis vilties
kai tu per lėtą Letos vandenį iries
pakrantėj šaukiančiojo balsas
tave priverčia atsigrįžti
į baltus apšerkšnijusius skaityklų langus
apleistume, varge, netektyje
DRUMZLINOJE PASAULIO NAKTYJE

Raškau dienas lyg uždraustus vaisius
Nuo medžio džiūstančio

Nes žemė per silpna

Aš dar neištariau
Aš jau pasirinkau, aš išeinu
Iš vienišos aborigenų padermės
Iš Paukščių Tako

Išbraukit mano parašą
Iš savo sutarties juodos
Su meile
Su gyvybe
Su Dievu

Sandomiro vienuolyne užgestų visi norai
Eitum per prisnigtą kiemą
Su glėbeliu malkų
Visą naktį sėdėtum
Vienuolyno bibliotekoje

Sandomiro vienuolyne prisiminimų spiečius

...Čia prasideda žodžio Tėvynė

Nepersekiotų tavęs
Sugedus elektrai, sutiktum naujus Metus
Prie žibalinės lempos
Kiek daug triukšmo kaime
Vyrų juokas panašus į griaustinį
Moterų kaip sidabro varpelis

Sandomiro vienuolyne toli nuo pasaulio
Sandomiro vienuolyne, kai viskas prarasta ir
neištaisoma

Kaip gera pavargusiai būti
Sėdėti prieš saulę ant slenksčio
Kaip sėdi vaikai ir senutės

Ir nieko daugiau nebelaukti

Tiktai besileidžianti saulė
Tiktai besibaigianti vasara
Ir niekam nerodomos ašaros

Ten rankraščių grožis ir sniegas
Ilga draugystė su vakaru
Ir su tais, kurie niekad namo nepareis

Ieškojau jūsų rudenio kraštus
Nuo ryto niaukės saulės veidas
Nuo ryto mano saulė leidos

Švelnioji Žoline
Kaip baisu vienam sulaukti rudens
Ir nieko nebesitikėti

Skausmas labai panašus į tunelį
Ar kada nors pamatysiu šviesą
Ar sutiksiu panašių į save

Skamba miestelyje varpas
Kiek daug skubančių į atlaidus

Mano stalas – mano altorius
Tėvų namai – mano bažnyčia
Mūsų kiemas – tai tuščias ir vėsus
šventorius

Mane išduotų liūdesys
Vienatvė
Apkurtusiai miestelio miniai

Apylinkės
Šį rudenį per gražios
Jau atsisveikinančioms
Ir pavargusioms mylėt
Akims

Aš vis lipdau prie Lietuvos
Save
Ir dar lietaus nenupraustą
Lopelį
Žemaitijos

Ir nukrentu
Lyg kregždės lizdas
Į bedugnę
Kur vien kitatikiai ir išgamos

Kur spendžia man duobes

Tu gyveni, bet žemėje kitoj

Naktų sidabras
Liečia mano plaukus

Bet aš neinu prie lango
Mus artina ir skiria dykuma

Aš laidoju joj savo mėnesienas
Aš nebylėju žodžiams
Kuriuos vienatvėj pažinau

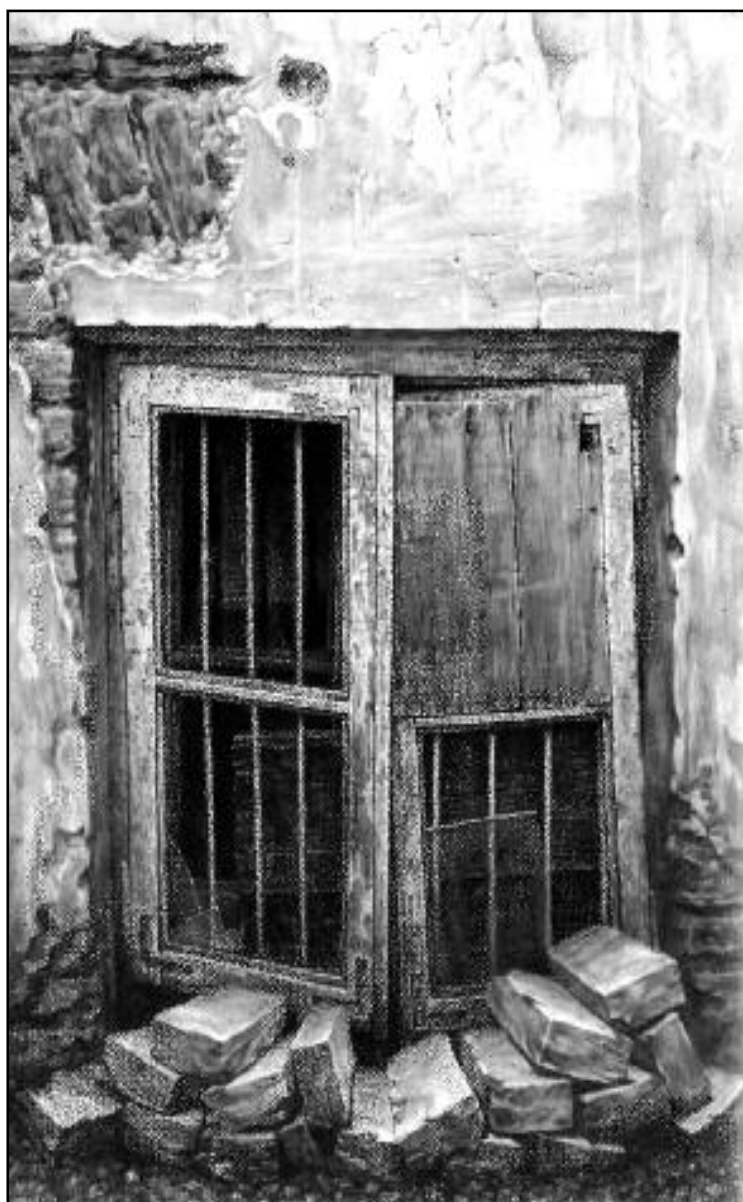
Bet aš neinu prie lango

Mane suranda
Balsai, atsėlinę iš miesto
Dykumos apsėstą
Aušra mane suranda

Taip akys iš vargo žiūrėjo
Taip iš vargo skambėjo balsai

Jų saulė tekėjo Atėnuos
O leidos čia pat prie akių
Pro amžiams užmerktas blakstienas
Lėkė vėjas ir sniegas sykiu

Čia prasideda žodžio tėvynė
Čia viens kitą išgirsta balsai

Paulius Juška. Pro langą. 2007.
Drobė, aliejus

Išeitis, kai nėra išeities

PERPETUA DUMŠIENĖ

Poetė Danutė Paulauskaitė ne kartą išpažino savo meilę išeivijos kūrėjams: „*Tai bus pripažinimas ne tik geriausiam žemės rutulio poetui A. Nykai-Niliūnui, bet ir kitiems egzilams* („Prie pietvakarių sienos“, 336 p.). *Kai aš galvoju apie Katiliškio mišką ir vienatvę prie Čikagos / Tarp manęs ir pasaulio atsiranda ryšys* (p. 168, čia ir toliau cituojamų kūrinių puslapiai nurodomi iš knygos „Prie pietvakarių sienos“).

Iš tiesų, tokiai vienišai sielai ryšys su kūrėjais, meilė kūrėjams, sielų brolystė buvo labai svarbi. Ir klausimas *Ar kada nors pamatysiu šviesą / Ar sutiksiu panašių į save* jai buvo gyvybiškas. Poetės stoiska laikysena, pagarba aukštosioms pasaulio vertybėms tikrai daro jos kūrybą patrauklią skaityti, studijuoti, gėrėtis. Jos kūryba verta ir tokios estetinės kategorijos kaip *katarsis*. O katarsis kyla tik išgyvenus tragediją.

Keletas diskursų

Danutės poezijos skaitytojas tai žmogus, kuris ištikimas poezijai ir pasiryžęs visokiems išbandymams, kad tik jam atsiskleistų visos poezijos paslaptys. Jei skaitytojas turės atkaklumo, būtinai pateks į naują, nepažintą erdvę, pasaulį, kurio grožis atsiskleidžia labai iš lėto, bet pavergia ilgai. Danutės poezijos skaitymas reikalauja skaitytojo bendraautorio, tarp teksto ir skaitytojo tarsi vyksta nuolatinis dialogas. Paulauskaitė – filosofiška poetė, bet jos filosofija tarsi įausta į kasdienybę, savo užuominomis poetė lyg ir diskutuotų su filosofų idėjomis, ginčytųsi. Vėlyvojoje poetės kūryboje tarptekstinių santykių tinklas apima didžiulę kultūrinę filosofijos ir literatūros patirtį. Tad nemažą malonumą teikia ir gebėjimas užkoduotus intertekstinius klotus atpažinti kaip kultūrinę teksto ir paties skaitytojo kompetenciją. Vyksta nuolatinis teksto bei skaitytojo atminčių dialogas. Priėmę šitą sąlygą, suvoksime, kad Danutės poezijoje svarbu įvertinti reikšmių visumą, tik tada suvoksime visas prasmes, nes kitaip užkibsim ant vienos kurios citatos, kuri tereiškia vienos akimirkos nuotaiką. Jeigu jaučiate, kad *Poezija – tai išeitis, kai nebėra jokios išeities*, Danutės eilėraščius skaitysite dažnai, ir kuo dažniau, tuo jie nuostabesni atrodys.

Labai daug prieštarų kritikos vertinimų sulaukė poetės dievoieškos peripetijos, jos komplikuoti santykiai su Tėvyne, tauta, gimtine, tad labai trumpai reikėtų visa tai aptarti. Tikriausiai įdomu skaitytojams bus ir tai, kas sudarė poetės dvasinių bičiulių, sielos brolių Baltąją Broliją. Kieno vardus ar idėjas minėdama, ji davė mums suprasti, kad dvasiškai vienijasi su paminėtų kūrėjų idealais.

Aš taip šaukiausi Dievo. Dievoieška poetės kūryboje pereina visą įmanomą gradaciją. Teisingai ją aprašyti gal pajėgtų nebent kun.Česlovas Kavaliauskas, bet jo, deja, jau nėra mūsų žemiškoje tikrovėje. Iš to, ką esu skaičiusi, galėčiau daryti išvadą, kad dievoieškoje persipynė keletas lygmenų. Pirmasis – tai tradicinis krikščionio santykis su Dievu, antrasis – menininko, filosofo santykis, grįstas abejonėmis, o trečiasis – tai juodos nevilties valandos iššūkis – Dievui, Pasauliui, Tėvynei, Gimtinei. Skaitytoją tikrai jaudins ir įkvėptas pagarbus PASAULIO NAKTYJE kažkas *juk budi / kažkas juturi būti / protingesnis, neprarandantis vilties... / apleistume, varge, netektyje / DRUMZLINOJE PASAULIO NAKTYJE* (p. 82); tikrai sukrės savo gelme *Išbraukit mano parašą/Iš savo sutarties juodos / Su meile / Su gyvybe / Su Dievu* (p. 119). Kokie skausmingi išgyvenimų svyravimai nuo nevilties kupino *Kaip aš šaukiausi Dievo / Bet Dievas nemylėjo niekada manęs / Per daug maištingas buvo mano kraujas* (p. 235) iki *Poetas niekada nebeturės namų / Poetas neturės prisimini-*

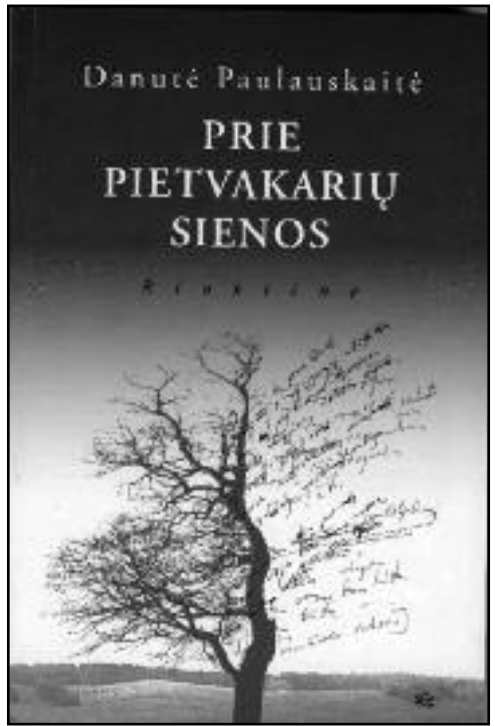
mų / Nes Dievas pagailės poeto/ Nes tiktai Dievas moka pagailėti (p. 192). Tad nesuklyskime, neapibendrinkime poetės dievoieškos iš tokių rūsčių frazių ar eilučių *Tenai aukštybėse, danguose / kur mano Juodas Dievas / sėdi / kauliukais žaidžia / rašo Mirčiai laiškus* (p. 51) arba *Baisi šventų Velykų nuobodybė* (p. 187). Paskutiniai poetės dienoraščių įrašai rodo, kad ši tema jai buvo labai svarbi, ji rašo: *Skaityti Šventą raštą (...) Prašyti Kristaus ir jo motinos atleidimo ir malonės* (p. 296).

Aš vis lipdau prie Lietuvos save. Tėvynės reikalai poetei labai rūpėjo. Nors kartais ji atrodė stebėtinai atsitolinusi ir nusišalinusi nuo pasaulio reikalų *Sandomiro vienuolyne toli nuo pasaulio / Sandomiro vienuolyne, kai viskas prarasta ir neįstaisoma* (p. 163), *nes priartėjęs prie žmonių / tik tolsti – / ir nuo savęs, ir nuo žmonių* („Išeinančiojo apologija“, p. 79), bet dramatiška tėvynės meilė leido sukurti įsimintinų eilėraščių. Jau knygoje „Sezono uždarymas“ buvo tokie eilėraščiai, kaip „Miestas“: *Sapnuok tėvynę išsinuomotoje lovoj / kol ne vėlu, sapnuok tėvynę / jos rankas vėsius, / kol ne vėlu, kol per trumpi/miesčio pirstai – / ir drebulė už lango / gali švilpauti varnėnas, – / tu ne vienas* (p. 18), „Tauta“: *Ne ašėjau Tiesos parnešti / ne aš kalbėjau / baigiančiai asimiliuotis tautai / ne aš rašiau / tą saldų žodį LAISVĖ//aš miesto akmenis / kadaise ašaromis laisčiau // kol pajutau, kad kalasi / žolė, kad po asfaltu/auga stiprios šaknys* (p. 23). Vėlesnėje kūryboje tėvynės tema tapo kur kas dramatiškesnė – nuo sakralios frazės *Lietuva / Kuri naktini / pasaulio nuodėmės / tarp Vakarų ir Rytų* (p. 117), su kankinama *Aš vis lipdau prie Lietuvos / save / Ir dar Lietaus nenupraustą / Lopelį / Žemaitijos // Ir nukrentu / Lyg kregždės lizdas / Į bedugnę / kur vien kitatikiai ir išgamos* (p. 131) iki sukrečiančių *Kas jie – ne valstybės piliečiai, pasibaigusios anglis / Bet nepasibaigusi žiema / Pro valstybės slibino ūksmą / Nieks negirdės mano kūkčiojimo* (p. 157), ir jau visiškai beviltiško iššūkio *Aš niekada nemylėjau tėvynės / Man koki šita paribio laisvė / Aš kapinių pusėn pro langą žūrėjau* (p. 196). Ir nepaprastai skausmingo, nostalgiško *Kas dabar beatsimins prieškario orkestrą / Grojusį per trispalvės pakėlimą / Virš minios, virš kasdienybės // Griebk, žudyk, kramtyk / dabar arba niekada // Nesusivienys saujelė išlikusių žmonių / Juos suės gyvenimo rūdys* (p. 205).

Bet poetas visada duoda išrišimą. Tarsi bibliinis *visų pirma buvo žodis*, poetė *žodyje* irgi randa Tėvynę *Čia prasideda žodžio tėvynė/Čia viens kitą išgirsta balsai*.

Baltoji Brolija. Kultūrinę ir filosofinę Danutės poezijos patirtį mums padeda atskleisti įvairios teksto užuominos, atviru tekstu minimi kūrėjų vardai ir pavardės, dienoraščių įrašai, laiškų citatos. Šie dalykai mums svarbūs, norint suvokti šios sudėtingos, pasaulio kultūros paveldu lengvai disponuojančios asmenybės pažiūrų visumą. Vėlesnėje kūryboje ji nepaprastai lengvai kaitalioja perėjimus iš kasdieninio pasaulio realijų į kultūrinių klotų lygmenį. Poetės eilėraštyje kaip artimi bičiuliai apsigyvena garsiausi mylimi poetai ir filosofai: *Naktis tai Kantas, Heideggeris ir Jaspersas jau griūvančius tėvų namuos* (p. 235), *Tuščias Achmatovos kambarys / tuščias Mandelštamo kambarys / Tuščias Cvetajevos kambarys / Tuščias Pasternako kambarys / Keturi nebeužpildyti kambariai / Keturios anketos, kuriose ne viskas pasakyla // Prie tuščių kambarių galima priprasti / Jie gali tapti vienintele tikrojo buvimo vieta* (p. 231).

Poetė vienodai gerai pažino Vakarų ir Rytų kultūros kūrėjus. Apie jos meilę ir pagarbą lietuvių egzodo poetams užsiminiau jau straipsnio pradžioje, norėčiau trumpam stabtelėti ties dvasiniu jos ryšiu su poetu Antanu Kalanavičiumi. Kodėl poetė jį išskiria iš kitų Lietuvos poetų, paskiria jam net atskirą straipsnį „Paskutinės šios vasaros rožės ant poeto Antano Kalanavičiaus kapo“ („Respublika“ – 1992 spalio 3), priskiria prie vie-

nintelių pastovių poezijos dydžių. Manau, kad abu juos siejo, nepalaužiamas tarnavimas poezijai iki paskutinio atodūžio. Abu buvo gimę 1945 metais, mokėsi vienam kurse, abu gyveno provincijoje senuose tėvų namuose, tik Danutė Lietuvos šiaurėj Žemaitijoje *po atšiauriu praradimų dangum*, o Antanas pietuose Dzūkijoje – *vienkiemio gylėj, lakiųjų smėlių kaimynystėj*. Kai Antanas Kalanavičius mirė, poetė minėtame straipsnyje rašė: *Sudiev, Antanai! Gerai žinau, kokie painūs ir skaudūs yra gyvenimo pamestinukų ryšiai su plačiuoju pasauliu ir namais, su svetimais ir artimaisiais. Kaip sunku ir ankšta tiems, kurie gyvena šalia jų. Kaip grėsmingai šlama senieji Lietuvos sodybų medžiai, kai juos ima keikti tikros motinos... Ir aš, Saulės garbintoja iš karčios Žemaitijos, per stebuklą išlikusi, nukerpu paskutines mūsų kieme žydinčias rožes, pamerkiu į pačią gražiausią vazą – Tau, gerbiamas Antanai Kalanavičiaus.*

Mylimų kūrėjų draugija poetės niekad neapleido. Tikrą apologiją Bibliotekai, Danutė išsakė kūrinyje „Prie pietvakarių sienos“: *Bibliotekoje mane apima jausmas, kad gyvenu ne viena, nors aplinkui nieko nėra* (...). *Namus, kuriuose yra Biblioteka, globoja Dievas.* Dienoraštyje rašo: *Sugrįžau laimingai į tuščius namus* (...). *Man lieka A. Nyka-Niliūnas, Borgesas, Nabokovas, Strindbergas. Juk tik vienatvėje ir galima subręsti?!*

Poezija – išeitis, kai nebėra jokios išeities. Poezija ilgainiui pasiglemžė visą poetės gyvenimą. Jau ankstesnėje kūryboje estetiški išgyvenimai buvo tarsi pirminiai, o gyvenimas antrinis: *Man šypsos antika / eilutėj Lukiano, / aš nebijau nakties, / aš nebijau gyvenimo* (p. 116). Vėliau sustiprėjo pasišventimo tema: *mes renkamės poeziją / kaip tremtį* (p. 74), *palik namiškius/savo tėvą ir motiną / ir būk išganytas/su tais, kurie irgi / kaip tremtiniai* (p. 103). Dar vėliau atsirado pats rūščiausias suvokimas, kad

*Aukos jau reikalauja
Visos dienos,
Šaltaisiais nepripažinimo tyrais
Vesk save į tiesą –
Prie šaltinio,
Iš kurio negėrė nieks ...*

Danutė Paulauskaitė gimė 1945.08.11 Luknėje (Skuodo r.), mirė Skuode 2004.03.01. 1965–1967 metais studijavo lituanistiką Vilniaus universitete, 1967–1969 metais dirbo Skuodo rajoninėje vaikų bibliotekoje, o 1969–1974 m. studijavo Maskvoje, M. Gorkio literatūros institute, poezijos skyriuje. Grįžusi su diplomu dirbo žurnaluose „Statyba ir architektūra“, „Mūsų žodis“, „Vilnius“, laikraštyje „Lietuvos pionierius“. Nuo 1983 metų atsidėjo tik kūrybai. 1989-aisiais išvažiavo iš Vilniaus į Skuodą slaugyti sergančios motinos ir ten gyveno iki mirties.

Eilėraščių knygos:

Gatvė vėjuotą dieną: eilėraščiai.– Vilnius: Vaga, 1980.
 Sezono uždarymas: eilėraščiai.– Vilnius: Vaga, 1989.
 Dviese su namais: eilėraščiai. – Vilnius: Vaga, 2001.
 Prie pietvakarių sienos: Rinktinė. – Vilnius: Vaga, 2007. □

Viktoras Petravičius su žmona Aldona prie savo namų sienos.

Nuotraukos iš Stasio Goštauto asm. archyvo

Viktoro Petravičiaus muziejus Union Pier, MI

STASYS GOŠTAUTAS

Iš visų mūsų dailininkų tik vienas Viktoras Petravičius (1906–1989) turi savo asmeninį pomirtinį muziejų Amerikoje. Jis tai padarė testamentu – prašė, kad jo duktė Izida pasirūpintų, jog jo namas Michigane, kur abu senukai, Aldona ir Viktoras, praleido savo paskutiniuosius 20 metų, virstų jo „asmeniniu“ muziejum, kur visados būtų rodoma koks šimtas monotipijų, ofortų, lino raižinių, skulptūrų, baldų ir architektūros detalių. Tai gana ambicingas projektas, kurį Leopoldas von Braun ir jo žmona Izida Petravičiūtė bei jos brolis Linas stropiai rengė beveik 20 metų. Deja, įdomiausia muziejaus dalis, kur dailininkas išorinės namo sienas išpuošė savo grafika ir skulptūra, sunyko, nes atvirame ore buvo veikiamas atmosferos. Vienur kitur dar išliko medžių kelmai, paversę skulptūromis. Muziejų atstatė Leopoldas, gimęs Vienoje, Austrijoje, jis puikiai kalba lietuviškai ir, kaip suprantu, dirba Draugo fonde. Visas namas buvo atnaujintas, sienos praplėstos ir paveikslai gražiai įrėminti. Pats Petravičius per daug nesiirūpino rėmais ir jiems naudojo tai, ką turėjo po ranka. Dabar žento talento dėka kiekvienas paveikslas yra tinkamai įrėmintas ir kiekvienas pastato kampelis išnaudotas.

Taigi tokį muziejų turi tik vienas Petravičius. Aišku, negalima pamiršti didžiulės *Fluxus* kolekcijos, kurioje didelę dalį sudaro Jurgio Mačiūno „žaislai“, surinkti Gilbert'o ir Lila Silverman'ų. Kita kolekcija, išsaugota Jono Meko dėka, atsidūrė Vilniuje, ji laikinai priglauta Jono Meko vizualiųjų menų centre ir sudarys svarbiausią dalį Guggenheim/Hermitage muziejaus projekto – daugiafunkcinio kultūros centro. Gal tas projektas šiandien kai kam atrodo per daug ambicingas, tik

ar maža mūsų istorijoje būtų ambicingų, bet pasiteisinusių dalykų. Dar reikia prisiminti Balzeko kultūros muziejų Chicagoje, kuris iš asmeninės mėgėjo kolekcijos išaugo į šiandien gana rimtą muziejų. Sukaupia nemaža kolekcija Pasaulio lietuvių centre, Lemonte, kur Dalios Šlenienės dėka vyksta gana gyvas meno gyvenimas, na, ir aišku Jaunimo centre, M. K. Čiurlionio galerijoje/muziejuje, pernai atšventusiame 50 metų jubiliejų. Nemaža dalis šios kolekcijos jau iškeliavo į Lietuvą. Nerašau, kad sugrįžo, nes tai netikslu. Negali būti gražinta tai, kas nebuvo išvežta. Mūsų meno objektai, sukurti išeivijoje, yra atiduodami Lietuvai.

Nuostabu, kad kraštas, kuris tik praėjusiais metais šventė savo pirmąjį meno šimtmetį (pirmoji Lietuvos dailininkų paroda buvo surengta Vilniuje 1907 m.), gali girtis turintis muziejus ne tik Lietuvoje, bet ir Amerikoje. Ir ne vieną, bet keturis. Jeigu pranciškonai nebūtų uždarę New Yorko Židinio, būtume turėję penkis muziejus. Puiki kolekcija, atrinkta ir sukaupia tėvo Leonardo Andrieka, šiandien išbarstyta Dievas žino kur.

Bet grįžkime prie Viktoro Petravičiaus. Atrodo keista, kad dailininkas, pragyvenęs Amerikoje daugiau negu pusę savo amžiaus, nesukūrė nieko panašaus į savo naujojo krašto meną. Kaip ir dauguma išeivių dailininkų, jis savo tematika ir forma liko ištikimas tėvynei. Todėl pervežti į Lietuvą jo kūriniai puikiai ten prigija kaip bendras lietuvių dailininkų įnašas. Nuostabu, kad Petravičius galėjo išlikti originalus, nes viską sėmėsi iš liaudies meno. Ir nors daugelis jo darbų yra panašūs vienas į kitą, tuo pačiu metu jie skirtingi ir kūrybiški. Kai rašau *liaudies*, turiu galvoje ne sovietinio realizmo liaudišką meną, kur viskas turėjo būti pseudoliaudiška, bet modernistinį Miro ar Chagall'o meną, gal ir Henry Matisse erotikos meną.

Kiekvieną kartą atvykęs į Chicagą, pabėgdavau dviem dienom į Union Pier aplankyti Viktorą

ir Aldoną ir pasigėrėti paskutinėmis monotipijomis. Mat Viktoras buvo nutaręs naudoti grafiką, bet užuot kiekvieno darbo atspausdinęs 100 ar 200 egzempliorių, kaip yra įprasta kuriant ofortus, jis padarydavo vieną atspaudą (jeigu kas labai prašydavo, padarydavo dar ir kitą, taip mažu tiražu išlaikydamas tų kūrinių kainą).

Tai buvo mano penktoji ar šeštoji kelionė į tą nepaprastą muziejų. Šį kartą ji buvo nepaprasta – kartu su Leopoldu ir Izida von Braun. Negalėjau atsistebėti, kaip gražiai jie pagerbė mane, savo tėvo draugą, ir kaip išdidžiai jie man pristatė tą unikalų muziejų, kur dar galėjai užuosti kvapą Viktoro mėgto konjako, kurį jis gurkšnodavo pasislėpdamas nuo Aldonos.

Viktoras labai mėgo nespalvotą grafiką, bet tokius darbus mažai kas pirkto, tad šeštajame dešimtmetyje pradėjo kurti spalvotus lakštus. Iš pradžių tokia kūrybos technika jam labai nepatikdavo, bet pirkėjams buvo patrauklesnė. Kai po keleto metų Viktoras įgudo, tos spalvotos monotipijos ėmė visus stulbinti savo grafiška jėga ir spalvų, paimtų tiesiog iš gamtos, simfonija.

Muziejuje visko yra daug. Jeigu kas nori nespalvotų plakatų, jų čia ras. Ras ir tokių, kuriuos Viktoras darydavo iš originalių klišių, taip išsaugodamas jų vertę. Jeigu kas norės pasigėrėti jo skulptūra, su malonumu galės tai padaryti. Nors dailininkui nelabai sekėsi ta meno sritis, buvo jam lyg ir svetima, be grafiško švelnumo, grubi, kaip ir medžiaga, iš kurios jas lipdydavo, – daugiausia iš molio ir cemento. Kodėl dailininkai savo gyvenimo saulėlydyje nori būtinai pabandyti kurti skulptūras, yra sunku atsakyti. Pagaliau visi menai papildoma vienas kitą, ir visai nesvarbu, kokią formą ar medžiagą rinksis menininkas. Tai labai gražiai įrodė Picasso su savo keramika, o mūsųose – Elena Urbaitytė, sukūrusi tikrai monumentalių skulptūrų, šiandien priglautų Vilniuje. Prisiminkime ir V. K. Jonyno skulptūras, kurios puošia JAV bažnyčias.

Apie Petravičių esu rašęs „Drauge“, „Metmenyse“ ir „Lituanus“, bet mano entuziazmas, vertinant Viktoro darbus, nė kiek nesumažėjo. Jeigu galėčiau įsigyti dar vieną jo kūrinių, nelaukčiau nė dienos, nes jie visi yra tokie mieli, patrauklūs ir labai panašūs į jų kūrėją. Pažiūrėkit į čia spausdinamas nuotraukas. Kai kurios mano darytos, kai kaskart apsilankydavau pas dailininką. Jos yra linksmos, nes Viktoras buvo linksmas žmogus ir, nepaisant visų tragedijų, mokėjo džiaugtis gyvenimu.

Humoru ir grafika yra persunktas net jo antkapis – Viktoras mirė prieš dvidešimt metų (1989 m.), palaidotas Pine Grove'o kapinėse, New Buffalo miestelyje, Michigan – taip gražiai jo paties suprojektuotas. Tai irgi geras pavyzdys jo visapusiško talento. Viktoras Petravičius ilsisi šalia savo žmonos Aldonos Marijos...

Jei kas norėtų aplankyti V. Petravičiaus dailės parodą jo muziejuje Union Pier, Michigan, turėtų kreiptis į Leopoldą ir Izidą von Braun arba į Liną Petravičių, kuris ten pat, kitoje kiemo pusėje, gyvena. O jei kas norėtų pamatyti dailininko kūrinių kilnojamąją parodą, tarkim, Bostone, gali kreiptis į Midwest Museum of American Art, Elkhart, Indiana, tel.: 574-293-6660. Šiame muziejuje saugoma 30 monotipijų „Viktoras Petravičius – Master of the Monoprint“. Ta keliaujanti kolekcija yra buvusi Las Vegas ir kitur. Muziejaus vadovybė su pasididžiavimu sakė, kad Petravičius yra geriausias jų kolekcijos dailininkas. □

Namo–muziejaus fragmentas.

Interjero kampelis.

L. von. Braun nuotraukos

Antkapinis paminklas Pine Grove.

Iš praeities į ateitį

Konferencija skirta ateitininkų vadams prisiminti

ILONA BUČINSKYTĖ

Lietuvių išeivijos institutas, vykdydamas savo misiją – tyrinėti „lietuvių diasporos pasaulyje atsiradimo, išeivijos kultūrinės, politinės ir visuomeninės veiklos problemas” kartu su Vytauto Didžiojo universiteto (VDU) Išeivijos studijų centru 2008 m. gegužės 28 d. visus besidominčius išeivija ir ateitininkų organizacija pakvietė į VDU Katalikų teologijos fakulteto Didžiąją aula. Šioje vienoje gražiausių Kauno miesto salių vyko mokslinė konferencija „Ateitininkų ideologiniai vadai išeivijoje”, skirta Stasio Ylos, Antano Maceinos ir Adolfo Damušio 100 metų jubiliejinėms sukaktims paminėti.

Trijų iškilų išeivijos ateitininkų garbingos sukaktys buvo proga surengti didesnio masto konferenciją, kurioje per S. Ylos, A. Maceinos ir A. Damušio asmenis ir jų plačiašakę veiklą, buvo galima žvilgtreti į vieną svarbiausių XX a. Lietuvos intelektualinių sąjūdžių – ateitininkiją. Reikia pastebėti, kad ši organizacija, jos istorija ir nuveikti darbai dabartinei Lietuvos visuomenei yra menkai žinomi. Nenuostabu, kad vienas šios konferencijos rengėjų tikslų buvo – plačiau ir akademinėi visuomenei skleisti informaciją apie ateitininkų organizaciją ir jos vadovus.

Į konferenciją susirinko gausus būrys mokslininkų ir tyrinėtojų iš įvairių mokslo ir visuomeninių organizacijų. Keletas pranešėjų į šį renginį atvyko net iš už Atlanto. Skirtingų akademinių mokymų, skirtingų generacijų ir nevienodų patirčių prelegentai iš įvairių tyrimo perspektyvų žvelgė į ateitininkiją ir jos vadus – S. Ylą, A. Maceiną ir A. Damušį.

Grupuojuant pranešimų temas, konferencijos programa buvo suskirstyta į keletą dalių. Kaip įprasta, įžanginė dalis buvo skirta sveikinimams, linkėjimams. Jos metu nuskambėjo susirūpinimas idėjų ir tvirtos pasaulėžiūros likimu šiandieninėje visuomenėje (Lietuvių išeivijos instituto direktorius prof. E. Aleksandravičius). Kelta ateitininkijos svarbos ir įtakos dabartinėje visuomenėje problema (Ateitininkų federacijos pirmininkas Vyantas Malinauskas ir Lietuvos Respublikos Seimo narys Egidijus Vareikis). Svarstyta „vado” iš didžiosios raidės samprata ir reikšmė ateitininkų organizacijai (V. Malinauskas).

Įžanginė konferencijos dalis buvo užbaigta netradiciškai: įvyko oficialus A. Damušio archyvo perdavimo VDU Išeivijos studijų centrui pasirašymas. Dokumentą iš vienos pusės pasirašė prof. E. Aleksandravičius, iš kitos – Damušių šeimos vardu – Gintė Damušytė. Sutartimi VDU Išeivijos studijų centras įsipareigojo ne tik saugoti, tvarkyti perduotą medžiagą, leisti ja naudotis visiems besidomintiems tyrėjams, bet ir konferencijų, mokslinių tyrimų, publikacijų būdu skleisti informaciją apie Adolfą Damušį, jo veiklą įtakojusią pasaulėžiūrą. Šis dokumentas vainikavo dar 2003 m. prasidėjusį VDU Išeivijos studijų centro ir Damušių šeimos bendradarbiavimą. Tada šiai mokslo institucijai buvo perduota dalis A. Damušio archyvo, reprezentavusi Amerikos lietuvių Romos katalikų federacijos (ALRKF) ir ateitininkų organizacijos veiklą ir raidą išeivijoje. Šiais metais VDU Išeivijos studijų centrą pasiekė ir likusi A. Damušio archyvo dalis.

Pagrindinė konferencijos programa, skirta pranešimams ir jų išprovokuotoms diskusijoms buvo suskirstyta į keturias dalis. Pirmosios jų metu buvo apžvelgta ateitininkijos istorija nuo jos įsikūrimo iki pirmosios sovietų ir nacių okupacijos metų. Dr. Dangiras Mačiulis (Lietuvos istorijos institutas) savo pranešime „Ateitininkų judėjimas kaip katalikiškojo elito projektas” apžvelgė ateitininkų ideologinę ir organizacinę genezę bei raidą nuo XX a. pradžios iki XX a. 4-ojo dešimtmečio.

Lietuvos istorijos instituto ir Klaipėdos universiteto doktorantas Artūras Svarauskas kalbėjo tema „Ateitininkija valdžios ir krikščionių demokratų santykių verpetuose po 1926 m. valstybės perversmo”. Pranešėjas atskleidė, kaip ir kokių mastu krikščionys demokratai mėgino naudoti studentų ateitininkų „kortą” politinėje opozicijoje. Buvo aptartos Lietuvos krikščionių demokratų partijos (LKDP) vadovų iniciatyva kurtos pagrindinės – antismetoninės ateitininkų organizacijos „Laisvės kovotojų sąjungos” veikla, pristatytas studentų ateitininkų veikimas „Katalikų akcijos komitete”, taip pat 1938-1939 m. veikusioje antismetoninėje „Lietuvių aktyvistų sąjungoje”.

Lietuvos katalikų mokslo akademijai atstovėjęs dr. Mindaugas Bloznelis savo pranešime „Studentų ateitininkų korporacija *Grandis* antisovietinio ir antinacinio pasipriešinimo veikloje” pristatė studentų ateitininkų technikų korporacijos *Grandis* veiklą. Ši korporacija buvo įsteigta dr. A. Damušio iniciatyva. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, granadiečiai įsijungė į aktyvią pasipriešinimo veiklą. Korporacijos nariai, drauge su A. Damušiu aktyviai dalyvavo kuriant Lietuvių aktyvistų frontą; nacių okupacijos metais – *grandiečiai* tapo vieni svarbiausių antinacinio pasipriešinimo organizacijos „Lietuvių frontas” dalyvių. Rezistencinę A. Damušio gyvenimo ir veiklos perspektyvą tęsė Jonas Antanaitis, atstovaujantis 1941 m. Birželio sukilėlių sąjungą, per antisovietinės ir antinacinės rezistencijos pavyzdžius atskleidęs A. Damušio kaip valstybininko perspektyvą.

Antrasis konferencijos posėdis buvo skirtas kunigui ir ilgamečiui ateitininkų dvasios vadui – Stasiui Ylai. Jį pradėjęs VDU doktorantas Aurimas Šukys pranešimu „Kun. S. Yla – S. Šalkauskio įžiebto ‘Gyvosios dvasios’ sąjūdžio nėsėjas” atskleidė S. Ylos nuostatas pagrindinio ateitininkų sąjūdžio tikslo „Omnia instraurare in Christo” atžvilgiu. Prelegento nuomone, dar S. Šalkauskis iškėlė ateitininkijos atnaujinimo idėją, o S. Yla su kitais ateitininkų vadais šią idėją perėmė ir skleidė išeivijoje.

Šiaulių universiteto lektorius ir VDU doktorantas Giedrius Globys savo pranešime „Skautiška S. Ylos ‘Ateitininkų vadovo’ dimensija” svarstė ateitininkų ir skautų panašumus išeivijoje.

Buvęs Ateitininkų federacijos vadas Juozas Polikaitis, į šią konferenciją atvykęs iš JAV, savo pranešime „Išeivijos jaunimas kun. S. Ylos ir dr. A. Damušio visuomenėje veikloje” pastebėjo, kad šie iškilūs ateitininkijos vadai nors skirtingomis priemonėmis, tačiau itin rūpinosi lietuvių išeivijos jaunosios kartos lietuvišku ir katalikišku ugdymu. J. Polikaičio pranešimas, prisodrintas asmeniškų bendravimų su S. Yla ir A. Damušiu prisiminimais, daugelio klausytojų sąmonėje vizualizavo pristatomus asmenis.

Trečiojo konferencijos posėdžio metu daugiausia dėmesio skirta filosofui ir ateitininkų ideologui – Antanui Maceinai. Lietuvos dailės instituto atstovas Gediminas Mikelaitys pristatė pranešimą „S. Ylos ir A. Maceinos krikščionybės atnaujinimo analitika”. Pranešėjas atskleidė S. Ylos ir A. Maceinos panašumus interpretuojant religiją ir kultūros santykius, tačiau pabrėžė ir S. Ylos skleistą subjektyvų religingumą ir A. Maceinai būdingą tikėjimo / netikėjimo religinę argumentaciją.

Prof. Kęstutis Skrupskelis (University of South Carolina) savo pranešimą „Be stebuklų kurti ir tikėti” pradėjo teze: „Išeivijon patekus, tikriausiai nepastebimai, pasikeitė ateitininkijos pobūdis. Ji tapo į skautus panaši jaunimo ugdymo organizacija, su tikslu jaunimą išlaikyti lietuviškame rate. Tam gilesnės ideologijos nereikėjo. Reikėjo pedagogų ir vadų. Tiek kun. Yla, tiek prof. Damušis tam tiko. Netiko Maceina”. Nepaisant šito, A. Maceina „filosofavo ir toliau, kartais savo darbų skirdamas ateitininkijai”. Vieną tokių darbą – knygą

„Dievas ir laisvė” prof. K. Skrupskelis savo pranešime ir analizavo, išryškindamas dvi tezes. Pirmoji jų – gamtos atžvilgiu žmogus yra laisvas gamtą pažindamas ir pertvarkydamas; antroji – Dievo atžvilgiu esame laisvi, nes Dievas pasaulyje veikia pasaulietškai ir todėl mes niekada nesutinkame specifinio dieviškumo ženklų, nes tokie ženklai būtų prievarta.

Maceinos temą konferencijoje tęsė VDU doktorantas Andrius Martinkus, perskaitęs pranešimą „Komunizmo ir rusiškumo santykių problema A. Maceinos publicistikoje ir euraziečių filosofijoje”. A. Martinkus priminė 1971 m. A. Maceinos straipsnyje „Nuo ko mes bėgome. (Komunizmo ir rusiškumo santykių klausimu)” išsakytą nuogąstavimą, kad taip trokštama politinė Lietuvos nepriklausomybė netaptų vieninteliu lietuvių tautos tikslu. Anot filosofo, nemažiau svarbus ir klausimas „O kokiomis gi vertybėmis toji nepriklausoma Lietuva vadovausis?”

Konferencijos dalis, skirta A. Maceinai buvo užbaigta Kauno jėzuitų gimnazijos mokytojos Marijos Baltuškaitės pranešimu. Interpretuodama A. Maceinos literatūros kritikos tekstus, prelegentė rekonstravo filosofo ir ateitininkų ideologo pažiūras.

Paskutinio – ketvirtąjo – konferencijos posėdžio metu dėmesys koncentruotas į A. Damušio asmenį ir veiklą. Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos darbuotoja Jolanta Budriūnienė savo pranešime „Išeivijos krikščioniškoji pedagoginė mintis ‘Dainavos’ stovykloje” pristatė Amerikos lietuvių Romos katalikų federacijos (ALRKF) iniciatyva ir vieno ateitininkų organizacijos vadovų – Adolfo Damušio rūpesčiu įkurtos jaunimo stovyklavietės veiklą.

Dr. Aldona Vasiliausienė iš Šiaulių universiteto klausytojams pristatė pranešimą „A. Damušis – tiltas ateitininkijai”. Prelegentė, savo kalbėjimą iliustruodama grafinėmis schemomis, konferencijos dalyvius supažindino su pagrindiniais A. Damušio veiklos ateitininkijoje etapais. Šio asmens angažavimąsi ir aktyvią veiklą ateitininkijos labui skirtingais laikotarpiais ir skirtingomis aplinkybėmis prelegentė apibūdino gražia *tilto* metafora: tilto tarp nepriklausomos Lietuvos ateitininkijos ir ateitininkų veiklos išeivijoje, o vėliau – tarp išeivijos ir nepriklausomybę atkūrusios Lietuvos ateitininkų.

VDU Išeivijos studijų centro darbuotoja dr. Ilona Bučinskytė perskaitė pranešimą „Frontinikiška A. Damušio veiklos perspektyva”. Pagrindinė šio pranešimo tezė buvo ta, kad nepaisant lietuvių išeivijoje buvusios įtampos dėl ateitininkų priklausymo lietuvių katalikiškoms politinėms organizacijoms, A. Damušis dėl savo asmeninių savybių gebėjo derinti priklausomybę dviem ideologinėms organizacijoms.

Dr. Daiva Kuzmickaitė iš VDU Išeivijos studijų centro į A. Damušio asmenį ir veiklą žvelgė per demokratiškumo ir pilietiškumo prizmę. Pranešimo „A. Damušis – visuomenininkas”. Savo pranešime ji svarstė, kaip A. Damušis gyvenimo praktikoje siekė įgyvendinti visuomeniškumo principą, kurį S. Šalkauskis „Ateitininkų ideologijoje” formulavo kaip demokratinio ir aristokratiškojo pradų visuomeniniame veikime suderinimą.

Oficialiąją konferencijos programą baigė korporacijos „Giedra” premijos „Lietuvė moteris, ypatingai pasižymėjusi krikščioniškųjų idealų tarnyboje” įteikimas. Šios premijos laureate 2008 m. tapo Reda Sopranaitė.

Konferencijos organizatoriai dėkoja Lietuvių fondui, Tautinių mažumų ir išeivijos departamentui, Ateitininkų federacijai, Vytauto Didžiojo universitetui įvairiais būdais prisidėjus rengiant šią konferenciją. Šis renginys paliudijo, kad mokslinis interesas, pilietinės iniciatyvos ir skirtingų institucijų bendradarbiavimas duoda gerus rezultatus, taip pat skatina tolimesniems darbams. □

Tekstilės skrydis per Atlantą

VIDA MAŽRIMIENĖ

„Mano sieloje – šventė. Mano dovana tėviškei tapo realybe. Grįžau namo, kur tėvų kapai, kur numylėtas Nevėžis, kur mylėta, svajota, padangėm skrajota“, – taip savo galerijos įkurtuvėse Kėdainiuose kalbėjo Janina Monkutė-Marks. Padovanojusi gimtinei savo kūrinys, subūrusi pasaulio lietuvių dailininkus, ji pavertė galeriją meninio švietimo, profesionaliosios dailės švyturiu, gyvuojančiu nuo 2001 m. Šiandien jau niekas neabejoja – galerija tapo ne tik Kėdainių kultūros židiniu, bet ir tarptautiniu ekspozicijų centru, kur vyksta pasaulinio garso menininkų parodos ir ypač laukiama išeivių lietuvių kūryba.

J. Monkutė-Marks yra išbandžiusi įvairias meno rūšis. Ne kartą ji savo darbais džiugino Kauno ir Vilniaus muziejų lankytojus, o ką jau kalbėti apie Kėdainius, kur galerijoje nuolat veikia dailininkės darbų ekspozicija. Jos darbai periodiškai papildo ir bendrąsias temines dailės parodas. Antai Vilniuje, Radvilų rūmuose 2006 m. veikusioje parodoje „Freiburgo dailės ir amatų mokykla. Dėstytojai ir mokiniai“ tarp Vytauto Kazimiero Jonyno, Vytauto Igno, Antano Mončio, Romo Viesulo kūrinių puikavosi ir J. Monkutės-Marks darbai. Tokia jau emigranto dalia, kai reikia šaknis įleisti svečioje šalyje, o kūryba, lyg vaivorykštės juosta, nusidriekia per kelis kontinentus. Tačiau gal nebūtų šiandien ekspresyviųjų Adomo Galdiko peizažų, jei ne Freiburgas, V. K. Jonyno vitražų, jei ne Niujorkas, impulsyviųjų Telesforo Valiaus grafikos ciklų, jei ne Torontas. Monumentalūs Viktoro Petravičiaus lakštai, ataidintys archaikos ir senosios mitologijos žingsniais, gimė Mičigano ežero pakraščtyje, skulptūromis išgražintame namelyje. Savo vaikystės dangaus gimtajame Vitebske niekada nepamiršo Marcas Shagall'as, Taiti salos egzotika neblėstančiam kūrybos virsmui įkvėpė P. Gauguiną.

Paklausta, kuri dailės šaka jai svarbiausia, J. Monkutė-Marks susimąsto: „Keliaudama po pasaulio šalis, tapyboje įkūnijau tai, ką mačiau egzotiškoje aplinkoje, esu pamėgusi ir grafiką“. Tačiau bene labiausiai menininkę traukia tekstilė. „Mėgs-tu klasikinį gobeleną, bet nevengiu eksperimentuoti, tekstilė yra ir mano biografijos dalis“, – sako įsimintinų tekstilinių ciklų kūrėja. Gobelenai, poetiškai pavadinti „Kelias namo“, „Sanibelio saulėlydis“, „Rojaus paukščiai“, skaičiuojami ne dešimtimis, o šimtais. Darbštuolė dailininkė gobeleną gali rišti ir skrisdama lėktuvu, trumpindama nuotolius ligi Lietuvos.

Kelionės ir tėvynės ilgesys paskatino Kėdainiuose surengti tekstilės parodą „Tolima – artima žemė“, kuriai pasirengė septynios JAV auto-

Iš kairės: Regina Benson, Liucija Kryževičienė, Ina Nenortienė.

rės: Magdalena Birutė Stankūnienė, Zita Sodeikienė, Ada Sutkuvienė, Ina Nenortienė, Liucija J. Kryževičienė-Hutcheon, Regina Palaitytė-Benson, Donna Rhae Prūsaitė-Marder. Gal todėl taip simboliškai atrodė tarpkontinentinis „tiltas“ ir pokalbis su galerijos fundatore, negalėjusia tiesiogiai dalyvauti parodos atidaryme. „Menas neturi sienų, o tai kas yra tolima, staiga tampa artima“, – sakė J. Monkutė-Marks, priimdama padėkos žodžius iš šia pusės ekrano susirinkusių svečių. Būdamą Floridoje, ji galėjo matyti susirinkusiųjų veidus, gėrėtis ekspozicijos visuma. Iš už Atlanto atkeliavusi kūryba švietė egzotiškų kraštų atspalviais, skambėjo imponantiškų garsų obertonais, tarsi primindama, kad menui ribų nėra, o meno skrydžiui per Atlantą ruošiasi rimtai ir atsakingai.

Originalių ieškojimų erdvėse

Amerikos lietuvių kūrybos akordai skambiai įsiliejo į Lietuvos dailės kontekstą, kur tekstilė šiuo metu itin populiari. Egzistencijos, filosofinės būties klausimai – šių dienų tekstilinių apmąstymų erdvė. Kontrastuoja jausenų būviai, kontrastuoja pažiūros, ryškėja socialinė kūrėjo motyvacija, pradėta dar Pieterio Bruegelio, Tenier-

so, Brouwerio laikais. Išlipusi iš tapybos rėmų, tekstilė pražysta metaforiškų asociacijų versmėmis, nuspalvindama kūrinius globalinių permainų, psichologinės savianalizės ir tapatumo paieškomis. Lietuvoje jau nieko nestebina netradicinių technikų naudojimas: Kazio Venclovos „Venera ir elniai“, su groteskiškais Tiziano paveikslo „Venera“ parafrazėmis, sukurtas iš stiklo audinio, poliesterinės dervos, automobilinių dažų. Ir tik dažyto liaudiško kilimo kopijos fragmentai čia mena apie tekstilę apskritai. Gal paveikti bendrų pasaulinio meno įtakų, dauguma tekstilinių nardo naujų technikų, išraiškų vandenyse, įsiliendami į Vidurio Europos, Skandinavijos kraštų, Azijos žemyno parodų srautą. Kad semiamasi patirties iš gretimų kultūrų, byloja net jaunųjų tekstilinių darbų: nūnai Vilniaus dailės akademijos diplomantų darbuose gali matyti budistinių mandalos ir jantros modelių. „Ką reiškia gyventi šiame laike?“, „Kokie svertai nulemia tekstilinio darbo kokybę?“, „Kur krypsta šiuolaikinė tekstilė?“ – retoriškai klausinama Kauno bienalėje TEXTILE 07. Šie klausimai jaudina ne tik Lietuvos, bet ir už Atlanto gyvenančias dailininkes.

Kai tolima tampa artima

Parodoje „Tolima – artima žemė“ muzikaliais ritmais aidė dekoratyvinės kompozicijos, sugestiviai švyti minimalistinės impresijos. Lyg teatro uždangai pakilus, išnyra filigraniškas operos dainininkės kostiumas, ryškėja vaikystės suknelės kontūrai. Mintys, it ežero laumės, gena į apmąstymų gelmes, sijoja laiką, gretina pasaulines kultūras, virpina sielos atodangas. Kadaisė buvę *tolima* – tampa *artima*... Ekspozicija akį džiugina profesionalumu, precizišku išbaigtumu, bylodama, jog laikai, kai tekstilė Amerikos dailėje užėmė podukros vietą, negrįžtamai praėjo. Dailininkės – Magdalena Birutė Stankūnienė, Zita Sodeikienė, Liucija J. Kryževičienė-Hutcheon, Ada Sutkuvienė yra solidžių pasaulinių parodų dalyvės, ne kartą apdovanotos garbingais titulais.

Kuo alsuoja pasaulio lietuvių tekstilė dabar, kai drąsiai laužomi nusistovėję meno stereotipai, o kūrybos troškulys gena nežinomų atradimų takais? Ekspozicijoje daugiau pagarbos klasikais,

Parodos atidarymo metu.

skiautinių tradicijoms, mažiau, negu Lietuvos tekstilininkų darbuose, kūno vaizdavimo kulto. Pasaulyje įgyta meno patirtis ženklina Zitos So-deikienės kūrybą. Jau anksčiau Kėdainiuose eksponavusi tekstilės, tapybos ir grafikos parodą, autorė atkreipė dėmesį į Berlyno sienos – negatyvaus žmonijos suvaržymo ir destruktijos simbolio – temą. Archaikos ir siurrealizmo sandūrose skleidėsi dailininkės *modus vivendi*, o paroda, taip pat eksponuota Vilniuje, sulaukė didžiulio susidomėjimo. Ir šiandien ekspozicijoje matome originalią dailininkę, jos savitas vaizdinių pasaulis nuspalvintas idėjų, faktūrų, nuotaikų, regimybių žaisme. Ada Sutkuvienė įkūnija šiuolaikinio *homo sapiens* godas, parodydama, jog viltis matyti pasaulį šviesesnį, gražesnį, yra reali. Jos darbus galima vadinti monumentaliais, jų įtaiga – neginčijama. Skulptūriški veidai, darniai įpinti į gobelenų visumą, skamba tauriais obertonais, tampa apmąstymų epicentru, primindami, kad žilojo Williamo Blacke'o posakis „matyti grožį smėlio smiltelėje ir lauko gėlėj...“ išlieka aktualus. Liucijos J. Kryževičienės-Hutcheon rankose paprastasis geometrizmas įgauna platesnę prasmę, paliesdamas simbolikos, sakralumo gelmes. Minimalistiškai trapias, preciziškas, impresionistiškai spalvomis palytėtas lakoniškas kompozicijas keičia ekspresyvūs neoromantiniai gobelenai, parodydami autorės galimybių potencialą. Lyg filme „Vėjų nublokšti“ šėlsta gamtos jėgos, putoja vandenys, baltas vaiskias spalvas skaido juodi, paslaptingi tonai. Ir jau visoje ekspozicijoje pajunti išeivio menininko širdies virpesius, įkūnytus Julijos Švabaitės-Gylienės ar Jono Aisčio poezijoje. Elegiškai nuotakai kontrastuoja Reginos Palaitytės-Benson lankstyti paviršiai, pulsuojantys ugnies ir rūdžių spalvomis. „Stebėdami gamtą, mes nuolat atsinaujiname“, – teigia Barbara Hepworth. Tą patvirtina ir kitų Amerikos tekstilininkų darbai, apimantys, kaip Dohnos Rhae Prūsaitės-Marder vizijos, vis lankstesnius išraiškos būdus.

Profesinė branda ir nostalgijos nuotaikos

Dauguma Amerikos tekstilininkų yra plataus profilio menininkės. Magdalena Birutė Stankūnienė garsėja raizinių ir tapybos ciklais „Lietuvos kaimo moters darbai“, „Metų laikai“, „Iš kelionių“, „Tautosakos deivės“ („Mitai“). Grakščiai judančios figūros medžių, aukurų, gėlių žiedų fone yra tikrų tikriausia giesmė Lietuvai, įtraukianti į Vydūno pažadintas, Marijos Gimbutienės išaukštintas kultūrinio paveldo gelmes. Parodoje eksponuojamas M. B. Stankūnienės autorinis batikų ciklas „Tolima žemė“, „Aguilegia“, Eucalyptus“ alsuoja subtiliausiu pasaulinės floristikos žavesiu, atgyja akvareliškų potėpių apsuptyje. Gal šis dieviškas M. B. Stankūnienės gamtos šauksmas įkvėpė ir Lietuvos grafiką Rimtautą Gibavičių, gėlių žiedais iliustravusį Alfonso Maldonio eilėraščių rinkinį „Rytas Vakaras“? Ar Leonardą Gutauską, joninių lelijomis iškaišiusį savo knygų tekstus? Gera matyti, kaip dailininkės ranką vedžioja įkvėpimas, o kūriniai skleidžiasi vis spalvingesnėmis interpretacijų vaivorykštėmis.

Inos Nenortienės kompozicijose vienijasi biblijiniai personažai, svyra lietuviškas beržas, rymo kaimo dievdirbio rankomis išdrožinėtas koplytstulpis, skleidžiasi pasakiški miestai. „Mano darbai – tai tekstilinė mozaika, kurios šaknys galbūt lietuviškos“, – pasakoja dailininkė. Jos „Rojaus sode“ Adomą ir Ievą supa išpūdinga gamta, atsiverianti žiūrovui tarsi Semiramidės sodai. Sece-siškas linijų grakštumas, dekoratyvios spalvų orkestruotės žadina poetinę velibro mintį: „Ir susipynė posmuose su šilo spalvomis, su saulės ir žvaigždžių blyksniais, su pušų ošimu ir paukščių muzikos garsais poeto džiaugsmas ir skausmas, gilus jo susimąstymas ir liūdesys... Ir gimė mažoje klėtelėje, po šiaudų stogu, didelis didelis poezijos žodis – neprilygstamas tarsi Čiurlionio miškas“.

Taigi lietuvių menininkų iš JAV parodoje būta ir lyrinės poetikos, ir žvaigždėto Čikagos dangaus, efemeriškų pasaulio platybių nuojautų. Gera, kad dar vienas tiltas nusidriekė ligi Lietuvos, sukviesdamas mus draugėn ir leidžiantis kalbėti bendra visam pasauliui – meno kalba. □

Baleto metraštininkės jubiliejus

Alodija Ruzgaitė Juozo Pakalnio „Sužadėtinėje“.

HELMUTAS ŠABASEVIČIUS

Šiais metais Joninės Lietuvos baleto mėgėjams ir profesionalams buvo susijusios ir su dar viena reikšminga data – baleto istorikės ir kritikės Aliodijos Ruzgaitės 85 metų sukaktimi. Priklausanti Lietuvos baleto veteranų – Genovaitės Sabaliauskaitės, Tamaros Sventickaitės – kartai, su kaktuvininkė Terpsichorei atidavė ilgus baleto artistės ir pedagogės kūrybinio darbo dešimtmečius, o nuo XX a. vidurio – nesuskaičiuojamą daugybę valandų, praleistų už rašomojo stalo įamžinant Lietuvos baleto menininkų kūrybą, rašant Lietuvos baleto istorijai skirtus straipsnius, baleto spektaklių recenzijas, problemines šokio klausimams skirtas publikacijas.

Aliodija Ruzgaitė 1949 m. baigė Kauno universiteto filologijos fakultetą, o 1954 – Valstybinį teatro institutą Maskvoje. Ji yra didžiausią teatrologinę ir kritinę patirtį sukaupusi Lietuvos baleto metraštininkė. 1960 m. ji parašė knygą „Choreografijos menas“, o antroji A. Ruzgaitės knyga – „Lietuviško baleto kelias“ – išleista 1964 m., tebėra svarbus faktografinis ir interpretacinis pirmųjų Lietuvos baleto raidos dešimtmečių šaltinis. Amžininkės akimis stebėjusi Lietuvos baleto įsibėgėjimą, mokiusis Anatolijaus Obuchovo baleto studijoje, prisimenanti XX a. pirmosios pusės Valstybės teatro primabaleriną Verą Nemčinovą, baleto trupės vadovę ir pedagogę Aleksandrą Fiodorovą, nuo XX a. ketvirtą dešimtmečio dalyvavusi Valstybės teatro baleto spektakliuose, A. Ruzgaitė kaip niekas kitas gali vertinti kelią, kurį iki šių dienų nuėjo profesionalusis Lietuvos baleatas.

Baleto scenoje sukūrusi ne vieną temperamentingą vaidmenį – Vanda Juozo Pakalnio „Sužadėtinėje“, Zarema Boriso Asafjevo „Bachčisarajaus fontane“, Laurensija Aleksandro Kreino „Laurensijoje“, Kitрэ Liudwigo Minkaus „Don Kichote“, Ragana Vytauto Grivicko filme-balete pagal Eduardo Balsio muziką „Eglė žalčių karalienė“ ir kt. – A. Ruzgaitė baleto meną pažįsta iš vidaus, ji buvo daugelio garsių Lietuvos baleto menininkų mokinė, partnerė ar kolegė.

Ypač vertingos jos publikacijos, skirtos pirmajam Lietuvos baletmeisteriui – Broniui Kelbauskui, kitoms XX a. vidurio ir antrosios pusės baleto asmenybėms; iš jos straips-

nių šiandien galima sudėlioti jau istorijon pasitraukusių baleto menininkų – tokių, kaip Leokadija Aškelovičiūtė – kūrybos paveikslus. Daug pastangų ir jėgų atiduota, grąžinant Lietuvai karo ir sovietinės okupacijos išblaškytą šokėjų kartą, A. Ruzgaitės taikliai pavadintą „Prarastąją kartą“ – iki šiol ji renka ir tikslina duomenis apie iš Lietuvos pasitraukusių baleto menininkų biografijas ir meninę veiklą; šie faktai tikslinami gausios korespondencijos su baletui artimais žmonėmis, išsibarsčiusiais po visus žemynus.

XX a. pabaigoje, dar iki pakylant geležinei uždangai, A. Ruzgaitės straipsniai buvo vienas iš nedaugelio šaltinių, leidžiančių numanyti, kas vyksta laisvajame pasaulyje: jos straipsniai apie garsiausius XX a. Europos ir pasaulio choreografus skatino į šokio meną pažvelgti plačiau, sudarė informacinę ir teorinę terpę ir šiuolaikinės Lietuvos choreografijos raidai.

Pastaraisiais dešimtmečiais, greta baleto istorikės veiklos, A. Ruzgaitė aktyviai dalyvavo šokio kultūros gyvenime, televizijos laidose, pačios sumanytuose ir Vilniaus rotušėje vedamuose „Video siurprizuose“, kurių metu pristatydavo įdomius garsių choreografų klasikinių ir šiuolaikinių spektaklių vaizdo įrašus. Nemažiau reikšmingas ir jos kaip baleto kritikės darbas – analizuota, komentuota, įvertinta daugybė baleto ir šiuolaikinio šokio spektaklių. Savo ruožtu A. Ruzgaitės recenzijos tapo neįkainojama medžiaga jau istorija virtusiems paskutiniems mūsų baleto istorijos dešimtmečiams.

A. Ruzgaitės sukauptos žinios, Lietuvos baleto istoriją menanti vertinga ikonografinė medžiaga prieinama visiems, besidomintiems Lietuvos baletu – ji dosniai dalijasi informacija, iki šiol talkina Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejaus, Lietuvos literatūros ir meno archyvo darbuotojams identifikudama nuotraukose įmažintus ir praeitin nugrimzdusius asmenis.

Visad stebina ir džiugina puikus Aliodijos Ruzgaitės ūpas, žvalaus balso skleidžiama drąsinanti energija, geranoriška pagalba – perskaityti straipsnį, patarti, pakonsultuoti, papildyti, patikslinti. Geranoriškumas dera su dalykiškumu ir atvirumu – tai bruožai, kurie būtini bet kokio meno raidai. Linkėdamas su kaktuvininkei ilgiausių metų ir geros sveikatos, negausus baleto meno entuziastų būrelis džiaugiasi, turėdamas puikią mokytoją ir kolegę. □

Amžinas rūpestis

VYTAUTAS VISOCKAS

Gegužės 23 dieną Lietuvos vidurinėse mokyklose ir gimnazijose vyko abiturijos egzaminas. Žemesnių klasių mokiniai tą dieną nesimokė. Tai naujas reiškinys švietimo įstaigų istorijoje. Sulaukėme laikų, kai tokio egzamino metu negalima užėti į mokyklą net žemesnių klasių mokiniams, ką jau kalbėti apie visiškai pašalinius asmenis. Tokio egzamino metu mokyklose ypatinga padėtis, jos stebimos policijos, kad neatsitiktų taip, kaip jau vieną kartą atsitiko, kai abiturientams reikėjo iš naujo laikyti abiturijos egzaminą. Šįmet, ačiū Dievui, tik vienas paauglys panoro pasipelnyti iš, kaip mes kažkada sakydavome, „špargalkos“, ir buvo sučiuptas.

Taigi, tą dieną ir aš su Lietuvai pagražinti draugijos valdybos pirmininku Juozu Dingeliu į Utenos Dauniškio gimnaziją net nebandėme patekti; su šios mokyklos moksleiviais, kurie dar nelaiko abiturijos egzamino, susitikome bibliotekoje. Ir nė truputėlio nesigailime: pirmą kartą lankėmės tokiuose moderniškuose, jaukiuose „knygų namuose“. Antrą tokių Lietuvoje dar nėra. Knygoms čia tikrai jauku, ypač jeigu jos vartomos, skaitomos, jeigu jų išmintis pasiekia jaunų žmonių protus ir sielas. Šia prasme vargu ar galime labai džiūgauti; ne paslaptis, kad jauni žmonės dabar mieliau spaudo kompiuterio klavišus, nei varto knygų lapus. O mes norėtume, kad jie nepamirštų laikų, kai lietuviška knyga buvo ypatingas daiktas, beveik negirdėtas neregėtas, kai ji buvo draudžiama, slepiama, kai jos kaina buvo kalėjimo, tremties, net gyvybės kaina. Tos knygos šiandien lengvai prieinamos, bet ar reikalingos, ar pageidaujamos? Reikia daug pastangų, kad jaunoji karta jas paimtų į rankas.

Pastaruoju metu su didžiausiu malonumu skaitau monografiją „Su Aušra atbudęs“ – apie Juozą Tumą-Vaižgantą, todėl noriu priminti, kaip jis, būdamas Daugpilio (Dinaburgo) realinės mokyklos moksleivis, paėmė į rankas pirmą lietuvišką laikraštį. Cituoju: „Nei socialistu, nei materialistu J. Tumas netapo, nes savo siela buvo apsigimęs aušrininkų tipo tautininku, buvo anksčiau daktaro Jono Basanavičiaus ir Povilo Matulionio padaras. Susipratęs lietuviu J. Tumas pasijuto lygiai su ‘Aušros’ pasirodymu, kai pirmieji

jis spinduliai pasiekė jį Dinaburge (Daugpilyje) per P. Matulionį“. Būtent iš P. Matulionio J. Tumas gavo lietuviškų knygelių, tarp kurių buvo ir „Aušra“. Lietuviškos knygelės ir P. Matulionio raginimai J. Tumui padarė be galo didelį įspūdį.

Kiek plačiau žinomas Vinco Kudirkos įspūdis, paėmus į rankas pirmą lietuvišką laikraštį: „Ėmiau skubiai vartyti ‘Aušrą’ ir... pamenu, kad atsistočiau, nuleidau galvą... rodos girdėjau Lietuvos balsą, sykiu apkaltinantį, sykiu ir atleidžiantį: o, tu paklydėli, kur iki šiol buvai?“ Jono Basanavičiaus „Aušra“, Vinco Kudirkos „Varpas“, Juozo Tumo-Vaižganto „Tėvynės sargas“...

Tą dieną moderniškiausioje Lietuvos bibliotekoje įvyko Utenos Dauniškio gimnazijos pamoka, skirta pirmojo Didžiajai Lietuvai skirto lietuvių kalba laikraščio „Aušra“ 125-mečiui. Lietuvai pagražinti draugija norėtų, kad tokia pamoka būtų surengta kiekvienoje Lietuvos mokykloje; ne vienoje mokykloje ji jau įvyko. Ypač gražiai praėjo Kaune, Karo muziejaus sodelyje, apie tai reikėtų papasakoti atskirai. Draugijos pirmininkas Juozas Dingelis kreipėsi į Utenos gimnazistus, jo žodžiais tariant – Lietuvos ateities kūrėjus, ragindamas didžiulis aušrininkų, varpininkų, kitų šviesuolių atliktais darbais, juos tęsti. Tada būsim, tada neišnyksim pasaulio tautų vandenyne. Jis trumpai paminėjo svarbiausius, Lietuvai lemtingus įvykius nuo „Aušros“ pasirodymo iki mūsų laikų. Ne taip lengva Lietuvą pastatyti ant pamatų, garantuojančių tautos išlikimą.

Nepriklausomybės laikotarpis iki lemtingųjų 1940-ųjų buvo didelių darbų, pasiaukojančios veiklos metas, leidęs ištverti net žiauriausius, kruviniausius sovietinės okupacijos dešimtmečius. Tada daug nuveikė Lietuvai pagražinti draugija, įkurta 1921 metais, prie kurios vairo stovėjo rašytojas, žymus valstybės ir visuomenės veikėjas kanauninkas J. Tumas-Vaižgantas, miškininkas prof. Povilas Matulionis (tas pats, kuris moksleiviui J. Tumui įteikė pirmąjį „Aušros“ numerį), buvęs teisingumo ministras ir valstybės tarybos pirmininkas Stasys Šilingas, prof. Tadas Ivanauskas ir kt.

Juozas Dingelis moksleiviams papasakojo, kaip buvo atkurta Lietuvai pagražinti draugija jau mūsų pačių iškovotos nepriklausomybės laikais, 1995-aisiais. Muziejininė Birutė Fedaravičienė, monsinjoras Kazimieras Vasiliauskas, prof. Aldona Vyšniauskaitė, poetas Justinas Marcinke-

vičius – atkurtosios draugijos švyturiai. Jų ir kitų nuveikti darbai surašyti į knygą „Tėvynės meilės ir grožio keliu“, kurios ką tik išėjusį antrąjį papildytą leidimą jis padovanojo gimnazijai; paragino mokinius burtis į Lietuvai pagražinti draugiją ir rūpintis, dirbti taip, kaip dirbo mūsų patriarchai, mūsų šviesuoliai, kad pastarojo laikmečio pavojai neįveiktų Lietuvos.

Apie „Aušrą“ ir aušrininkus kalbėjo ir mokytoja Laima Jasiūnienė. Žiūrėjau į moksleivius ir mintyse bandžiau atspėti: ar reikšminga jiems ką tik priminta Lietuvos praeitis, ar sąvokos „tautiškumas“, „lietuviškumas“ – jiems dar vertybė? Jie dar kalba ir kalbės lietuviškai, jeigu neatsidurs kur nors visai nelietuviškoje aplinkoje. Pagaliau net tokiu atveju jie nepamirš gimtosios kalbos, bent mintyse ją kalbės. O jų vaikai? Tie irgi gal dar labai toli nenuriedės, kaip tie obuoliai nuo obels. O vaikaičiai? Atsakymo į šiuos klausimus jau nesužinosiu. Šiandien to niekas negali žinoti, galima tik spėlioti, optimistiškai arba pesimistiškai.

* * *

Amžinas lietuvių tautos rūpestis – išlikti. Kai aš mokiausi, Lietuvos istorija, lietuvių tautinė kultūra nuo mūsų buvo slepiama arba iškraipoma. Laimingiausiems vis dėlto pavyko atskirti pelus nuo grūdų, melo propaganda buvo bejėgė. Mažai tikėdami arba visai netikėdami sulaukti išsivadavimo, mes kaupėme, kaip brangenybes saugojome kiekvieną knygą, kiekvieną straipsnį apie aušrininkus, varpininkus, kuriuos čia minėjo J. Dingelis. Tada supratome: svarbiausia – išlikti, o išlikti įmanoma tik tada, jeigu visus tuos tautiškumo, tautinės kultūros lobius pavyks perduoti mūsų vaikams, jeigu jie iš mūsų juos priims. Ši mūsų misija, atrodo, pavyko, kitaip nebūtume išėję į Baltijos kelią.

Poetas Justinas Marcinkevičius, Lietuvai pagražinti draugijos garbės pirmininkas, yra sakęs: „1988 m. lapkričio 18 d. man teko teikti to meto Lietuvos TSR Aukščiausiąjai Tarybai siūlymą patvirtinti lietuvių kalbą valstybine. Po penkiasdešimt metų. Tą dieną buvau laimingiausias žmogus. Galvojau, naiviai galvojau: štai dabar mes jau beveik amžini, niekas iš mūsų neatims kalbos ir rašto. Pasirodo, nė velnio! Patys atimame ją iš savęs. Žinoma, tai – išdavystė, ar tik ne pati didžiausia išdavystė lietuvių kalbos istorijoje“.

Poetas yra apgailestavęs, kad net „Dainų dainelės“ konkurse vaikai jau dainuoja angliškai. Apie tai kalbėjau prieš mane sėdintiems Lietuvos ateities kūrėjams (rašau tai be jokios ironijos). Tačiau gimnazijos direktoriaus pavaduotoja Asta Skeirienė (kaip, pasibaigus šiai istorijos pamokai, supratau), nematanti čia nieko blogo. Trūksta lietuviškų dainų, be to, „Dainų dainelės“ konkurso sąlygose yra reikalavimas: viena daina iš trijų privalo būti lietuviška. Muzikos mokytojams galėčiau patarti pasiklausti dainininko Danieliaus Sadausko, dainuojančio Baranauską, Strazdą, Maironį... Jis žino, kiek dainų yra sukūrusi lietuvių tauta: visų niekada neišdainuosime!

Ir dar. Norėčiau atkreipti dėmesį į žodžius: konkurse viena lietuviška daina – privaloma. Susimąstykime, ką tai reiškia! Jau reikia prievartos, kad dar kai kada vaikai dainuotų lietuviškai! Kas bus toliau?

Atsisveikinant muzikos mokytoja Asta Skeirienė paprašė nesupykti, kad mano ir jos požiūriai į šias opias problemas išsiskyrė. Savo ruožtu aš irgi prašau to paties – nesupykti, kad paviešinau privatų mūsų pokalbį. Jeigu J. Dingelio ir mano žodžiai bent vieną kitą gimnazistą privertė susimąstyti apie amžiną lietuvių tautos rūpestį išlikti, istorijos pamoka, skirta „Aušros“ 125-mečiui, praėjo ne veltui. O jeigu dar šioje gimnazijoje bus įkurta Lietuvai pagražinti draugijos skyrius, ko labai pageidavo jos pirmininkas, būsim didžiai patenkinti. □

Utenos Dauniškio gimnazijos moksleiviai.

Vytauto Visocko nuotr.